

УДК 378.011.3(477)“20”

Д. В. Чернілевський,

доктор педагогічних наук, професор, почесний Президент АМСКП
(академік АМСКП «Полісся», м.Вінниця)

Н. З. Сіранчук,

(Вінницький соціально-економічний інститут університету «Україна», м. Вінниця)

ПРОБЛЕМИ І ЗАВДАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ НАУКИ УКРАЇНИ: АКСІОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД

У статті обґрунтовано проблему перетворення людини в особистість як основне завдання інформаційно-технологічної діяльності освітньої системи. Здійснено аналітичний огляд сучасних парадигм освітньої системи сьогодення України. Проаналізовано поняття «особистість», «освіта». Розглянуто поняття «освітологія» як напрям інтегрованого пізнання світу, спосіб креативного пошуку у розв'язанні суперечностей між формальною і неформальною освітою, спрямований на розробку теорії освітньої діяльності, вітакультурної методології, інноваційної оргтехнології модульно-розвивального навчання та масового соціально-психологічного експерименту. Визначено основні етапи розвитку освітології. З'ясовано значення самовдосконалення в процесі перетворення людини в особистість. Обґрунтовано думку про те, що самоосвіта, самовиховання та самоактуалізація є основними сутнісними складовими професійного самовдосконалення фахівця будь-якої сфери.

Ключові слова: особистість, мудрість, людиноцентризм, освітологія, самоосвіта, самовиховання, самоактуалізація.

Сьогоденний історичний час (початок ХХІ сторіччя) характеризується інтенсивним розвитком ринкових відносин та процесами світової глобалізації як всебічного, всеосяжного явища, що інтенсивно охоплює населення всієї земної кулі, і, звичайно ж, безпосередньо впливають на освітні процеси. Адже основним завданням інформаційно-технологічної діяльності освітньої системи є *перетворення людини в ОСОБИСТІТЬ*.

Особистість — це конкретна людина з присутніми їй індивідуальними та соціально-психологічними особливостями характеру, поведінки та інших неповторних властивостей в даному суспільстві. Ці риси відтворюються в гуманістично орієнтованому середовищі в процесі спільної діяльності і спілкування; діяльності живої, енергійно напруженої, яка обумовлена єдністю розуму і душі. Особистість у конкретно-історичних обставинах виступає як цінність, що задана природою і певною соціальною системою.

Категорію “освіта”, особливо на сучасному її розвитку, як процес і результат засвоєння особистістю певної системи наукових знань, практичних умінь і навичок і пов'язаного з ними того чи іншого рівня розвитку її розумово-пізнавальної і творчої діяльності, а також морально-естетичної культури, які у своїй сукупності визначають соціальне обличчя та індивідуальну своєрідність цієї особистості. Освіта є однією з найширших педагогічних категорій, яка має цілісну, поліфункціональну та полісмыслову структуру. Освіта виконує три важливі функції: *людинотворчу* — забезпечення певного рівня знань, грамотності; стану емоційно-вольової сфери, поведінкових орієнтацій, готовності до виконання різних соціальних ролей, видів діяльності тощо; *технологічну* — забезпечення «бази життя»; формування навичок і вмінь трудової, громадської, господарської, професійної діяльності; розвиток комунікативності в різних видах діяльності тощо; *гуманістичну* — виховання людей в дусі миру, високої моральності, культури, розуміння пріоритетів загальнолюдських цінностей (життя, праці, самої людини, природи тощо). Ці функції освіти органічно поєднуються з функціями навчання — освітньою, розвивальною і виховною. Таке тлумачення зроблено метром педагогіки С.У. Гончаренко [1].

В аспекті практичної загальнолюдської цінності освіти очевидно, що освітній процес навчання як діалог суб'єкта з суб'єктом, за визначенням президента НАПН України В.Г. Кременя [4], полягає не лише в проблематизації ситуації у стилі запитування і критичного мислення, а й у виявленні альтернатив, окресленні можливих тенденцій дослідження суперечностей буття, спрямованості суб'єктів на *пошук методів розв'язання і вибору шляхів виходу з кризових ситуацій, які сьогодні є ознакою часу*.

“Внесок системи освіти в економіку будь-якої держави сьогодні може бути більш вагомим у порівнянні з галузями промисловості. Доведено, що фактично сума трьох років економічного впливу системи освіти на економіку набагато перевищує за цим показником всю нафтогазову галузь або сферу високих бізнес-технологій” [6].

Як стверджують автори В.О. Огнев'юк і С.О. Сисоєва [5], «Інтелектуалізація» економіки, підвищення ролі освіти для життєдіяльності суспільства, визначальний вплив освіти на весь соціальний організм висуває освіту на пріоритетні позиції суспільного розвитку, що об'єктивно у дослідженнях сфери освіти збільшує число дотиків й взаємодію з іншими науками, як-то: філософія, соціологія, культурологія, економіка, політика, теорія управління, право тощо (освітня політика, економіка освіти, соціологія освіти, управління освітою, освітнє право). Взаємодії із зовнішнім середовищем стають для сфери освіти

фактором внутрішньої самоорганізації, сприяють самоорганізації її підсистем і є умовою еволюції самої системи освіти.

Відтак важливого значення для розвитку суспільства набуває осмислення якісно нових ознак і смислів сучасної освіти в умовах цивілізаційних змін нашої історичної доби, розуміння тенденцій її розвитку, внутрішніх протиріч й механізмів прогресу. Отже, сучасність висуває проблеми, вирішення яких потребує розвитку системних наукових підходів у галузі гуманітарного знання.

Освіта в цілому — це поле комплексних досліджень, міждисциплінарного підходу і системного аналізу, оскільки вона є «системним» об'єктом, як і системними є її основні проблемні ситуації. До однієї з таких ситуацій і креативного пошуку у розв'язанні суперечностей між формальною і неформальною освітою відноситься робота українського психолога А. Фурмана [7] — *освітологія*, яка спрямована на розробку теорії освітньої діяльності, вітакультурної методології, інноваційної оргтехнології модульно-розвивального навчання та масового соціально-психологічного експерименту. Це майданчик для обговорення найактуальніших проблем освітньої системи.

Об'єктивно необхідність нового наукового напряму інтегрованого пізнання освіти – освітології, яку активно і плідно розвивають автори роботи [5], зумовлена логікою розвитку сучасного суспільства і освіти, посиленням їх взаємозв'язків та взаємозумовленості, а саме:

1) зростаючою роллю освіти в розвитку сучасної цивілізації та її впливом на особистісне становлення людини, мікро і макро процеси розвитку, а також потребою вивчення усіх потенційних можливостей освіти;

2) глобалізацією яка спонукає до формування єдиного освітнього простору та вироблення універсальї освіти;

3) необхідністю вироблення актуальної освітньої політики, принципів та стратегічних напрямів її розвитку;

4) переходом до масової освіти, не тільки загальної середньої, а й вищої, що загострює проблему підготовки інтелектуальної еліти суспільства та виокремлює роль освітології в царині суспільних наук;

5) інтелектуалізацію економіки та усіх сфер суспільного життя, трансформацією освіти у сферу людського капіталу та її перетворення в рушія суспільного розвитку;

6) потребою осягнення наукового спадку філософів, педагогів, психологів, політичних і громадських діячів про освіту, як особливу сферу людської діяльності і суспільний інститут, що виокремлює науку про освіту як самостійну галузь знання;

7) розмежуванням та окресленням поля наукових досліджень між філософією освіти, педагогікою та іншими науками, а також потребою в інтеграції їх зусиль у межах цілісного дослідження складного феномену – сучасної сфери освіти.

Технологічний розвиток дидактичних підходів до нової парадигми “освітологія” констатується далі [5] авторами В.О. Огнев'юк, С.О. Сисосевою:

“В освітню практику сьогодення активно впроваджуються різні освітні парадигми. Разом з тим, жодна з них *самою* не може забезпечити комплексного вирішення тих проблем, які сьогодні постають перед освітою. У наслідок динамічності, неоднозначності і не лінійності сучасного суспільного розвитку інтегровану сутність освіти неможливо відобразити жодною парадигмою, спрямованою на реалізацію власних парадигмальних домінант”.

Автори виходять з того, що освітологія як науковий феномен найбільш повно відображає всі знання, що відносяться до освіти, а саме поняття «освітологія» як наукове ліквідує плутанину *між власне освітою та знанням про освіту* незалежно від того, за допомогою яких наук воно отримане.

Освіта як сфера життєдіяльності людини і як соціальний інститут є складним соціальним організмом, який функціонує відповідно до законів природи й суспільства. Така складність й соціальний характер дозволяє віднести систему освіти до складних соціальних систем. Саме системний характер освіти зумовлює її взаємозв'язок з іншими соціальними підсистемами – економічною, політичною, культурною тощо і дозволяє при дослідженні сфери освіти звертатися до їх кількісно-якісних і структурно-динамічних характеристик.

Автори роботи [5] визначають та прогнозують такі етапи розвитку освітології:

- *філософський* (обґрунтування філософських засад нового наукового напряму інтегрованого пізнання освіти, об'єкта, предмета та завдань освітології);
- *емпіричного знання* (визначення точок дотику сфери освіти до інших сфер життєдіяльності суспільства, їх взаємовпливів і взаємозв'язку, визначення прикладних освітологічних контекстів, місця і ролі освітологічного знання для розвитку суспільства);
- *визначення освітології як наукової дисципліни* (визначення принципів і критеріїв освітологічного знання, його структури, створення ідеальних освітологічних об'єктів, побудова освітологічних теорій, методології освітологічних досліджень);
- *розгортання прикладних освітологічних досліджень* (визначення складових освітологічної підготовки, розробка програм і змісту навчальних курсів та спецкурсів з освітології, визначення

актуальних напрямів освітологічних досліджень, розгортання міждисциплінарних та мультидисциплінарних досліджень в галузі освітології, моніторинг впливу результатів освітологічних досліджень на різні сфери життєдіяльності суспільства);

- системних досліджень в галузі освітології (започаткування в Україні напрямку наукових досліджень з освітології, створення системи підготовки науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації з освітології, розробка системи моніторингу впливу результатів освітологічних досліджень на ефективність розвитку різних сфер суспільства).

Підготовка з освітології, на думку авторів [5], повинна реалізуватися на рівні магістерських програм. Починатися така підготовка повинна навчальним курсом «Освітологія», що складається з трьох модулів, зміст яких спрямовано на розгляд сфери освіти як об'єкту наукового дослідження, здобутків та суперечностей у теорії і практиці функціонування сучасних освітніх систем, складових освітологічної підготовки та методології дослідження сфери освіти як цілісного суспільного феномену.

Сучасна вища освіта має створювати сприятливі умови для індивідуального розвитку людини та покликана готувати для ринку праці фахівця, здатного свідомо й ефективно функціонувати в умовах сучасного суспільства. В наш час продуктом вищої освіти повинен бути не просто високоосвічений фахівець, а обізнана, компетентна, культурна діяльна особистість, яка прагне змінити на краще своє життя і життя своєї країни. Концепція національної вищої освіти має будуватися на ідеях духовних цінностей людини, безперервного індивідуального розвитку на засадах толерантності, гуманізму та інтелектуальної активної життєдіяльності.

Досягнення *знання і мудрості*, за визначенням В.Г. Кременя [4], — *мета освіти*. Вони є сторонами суперечності, бо сама мудрість містить у собі діалектичну суперечність — між пізнавальними і ціннісними началами. На відміну від абстрактного мислення, яке поділяє реальність на емпіричне і теоретичне, актуальне і потенційне, мудрість — «голос душі» — дає можливість розглядати пізнання як духовне бачення, духовне проникнення людини в сутність речей і явищ. Адже мудрість — це результат пізнання життя, але пізнання в його ціннісному аспекті, життєво-досвідне осягнення цінностей. Завдяки мудрості людина здатна поєднувати в собі пізнання й оцінювання, інформацію та її смисл.

«Мудрость — глубокое знание, понимание чего-нибудь, основанное на жизненном опыте. Энциклопедия мудрости — это мудрость тысячелетий на фоне культуры, искусства, истории всего человечества. Мудрость великих мыслителей мира, в которых заключена вся философия жизни представлена в книге [10] древней, молодой и вечной.

*В знанні величчє и краса
Знанє дорожє, чєм клад жємчужин:
Врємя любой уничтожєєт клад,
Мудрий и знающий вєчно нужєн.*

Ас. Самарканди

Мудрість є основою духовності людини. Спрямованість філософії освіти на духовність як осередок людської душі не означає, що вона втрачає раціональну чіткість визначень. Освітній процес не допускає аморфності, деконструкції у розвитку «душі» і «мислення» людини, які є показником її цілісності й особистісної унікальності.

У цьому контексті важливим завданням філософії освіти є здійснення катарсису мислення. Існуючі типи мислення — життєве, ділове, наукове, художнє, філософське — тільки тоді набувають свого статусу, коли стають творчими. Адже особистістю людина може бути лише тоді, коли завдяки творчому потенціалу переосмислює сукупність обставин, що їх постійно пропонує емпіричне життя, навколишня дійсність. Мисленнєвий потенціал не стільки повідомляє нові думки, скільки змінює свідомість людини, відкриває багатовимірний континуум, в якому вміщуються нові духовні виміри. Мислення розширює простір можливостей людини.

Ураховуючи цю специфіку мислення, продовжує В. Г. Кремень, в освіті слід виходити з позиції не переконання учня (слухача, студента), не передавання їм тільки своїх уявлень про динамічний і водночас стабільний світ, а також лише своїх думок, викликаючи згоду (чи незгоду) з ними. Завдання людиноцентрично спрямованої освіти — орієнтувати навчальний процес так, щоб зумовлювати процес мисленнєвого очищення, розумового осягання. Учень, студент повинен осягнути, що можна думати і так, і інакше, адже мислення містить у собі нескінченний потенціал можливостей, що і є творчістю. Тобто кожна думка, до якої суб'єкт навчання буде підведений низкою аргументів, є тільки однією з можливостей мислення, що визначає його творчий потенціал. Творчість відіграє роль очищувального моменту, який дає змогу людині йти шляхом справжнього пізнання [3].

Сучасний стан людського буття в його духовних вимірах фіксує стадію його переходу від локально-стабільного до інтегративного рівня. Це той «гострий» період суспільної історії, коли відбувається зміна духовно-культурної свідомості цивілізації, що зумовлює необхідність переорієнтації освіти на нові виміри духовності людини. Все те перетворює людину в особистість. Це — кредо сучасної «освіти людиноцентризму».

Перетворення людини в особистість — це провідне завдання самої людини в результаті самовдосконалення. Адже самовдосконалення здатне [2] створити нові сприятливі умови для масових соціальних і професійних переміщень населення. Актуалізація особистісного моменту в освіті, перенесення акценту на самоосвітню, самовиховну та самоактуалізаційну діяльність вбачається в тому, що особистість самостійно формує, „створює“ себе, використовуючи ці процеси як інструмент самореалізації, самоактуалізації, самовдосконалення. Тому, в умовах сучасності професійне самовдосконалення магістранта, педагога та працівника будь-якої професії являє собою процес і результат творчого, цілеспрямованого, самостійного, самодетермінованого руху фахівця до вершин особистісного і професійного розвитку, що досягається завдяки самоосвіті, самовихованню, самоактуалізації фахівця та забезпечує його творчу самореалізацію в професії.

Основними сутнісними складовими професійного самовдосконалення фахівця будь-якої сфери, що виступають його провідними формами є: самоосвіта, що спрямовується на оновлення і поглиблення наявних у фахівця знань з метою досягнення бажаного рівня професійної компетентності, самовиховання, що забезпечує систематичне формування й розвиток позитивних і усунення негативних професійно значущих рис і якостей, та самоактуалізація, в ході якої досягається актуалізація і мобілізація в окремий період часу власних сутнісних сил і потенцій фахівця. Завдяки реалізації тісного взаємозв'язку між ними досягається значне підвищення ефективності самовдосконалення як цілісного технологічного ланцюга пізнання-самопізнання-самотворення-творення з усіма можливими прямими й зворотними, лінійними і перехресними зв'язками в ньому.

Зокрема, якість професійного самовдосконалення безпосередньо залежить від сформованості відповідних мотивів та ціннісних орієнтацій, знань та інтелектуальних здібностей, умінь та творчих вольових якостей майбутнього фахівця, комплексно представлених у його мотивації професійного самовдосконалення і гуманістичній педагогічній спрямованості (мотиваційно-ціннісний компонент), аутопедагогічній компетентності й розвинутій професійній свідомості, самосвідомості, мисленні (когнітивно-інтелектуальний компонент), аутопедагогічній вправності й аутопедагогічній креативності (операційно-діяльнісний компонент).

Цілком очевидно, що названі якості формуються і прищеплюються в середовищі конкретного знаходження студента. Таке середовище має забезпечувати конкурентноспроможну якість вищої освіти, яка складається з якості педагогічного персоналу, якості освітніх програм, якості інфраструктур внутрішнього і зовнішнього середовища, якості управління навчальним закладом як єдиним цілим; супроводження процесу самопізнання і самореалізації учасника навчально-виховного процесу; забезпечені можливості студенту самому обирати найбільш ефективні методи і засоби навчання, які максимально відповідають його індивідуальним психологічним особливостям.

Якщо вищевикладені положення оформити в систему конструктивно-технологічних дій, які можна назвати дидактичною технологією на основі принципів гуманістичної педагогіки та психології, то така технологія може стати над парадигмою сучасної педагогіки. При цьому необхідно здійснювати такі принципи: включення індивідів у розвивальні ситуації та активуюче середовище; розкріпачення студентів у процесі спілкування та формування їхньої компетентності; психокорекція поведінки; набуття нового особистісного досвіду; самоаналіз і самооцінка своєї діяльності; самовизначення; самоствердження; самовиховання; самоосвіта; самомоніторинг. Ці підходи дозволяють ефективніше вирішувати комплекс педагогічних проблем магістранта, що навчається у вищій школі.

Висновок. Креативне впровадження названих у даному огляді парадигм в освітню систему сприятиме формуванню і розвитку сучасної особистості в аспекті такої грані її рис як мудрість. Ефективність впровадження залежить від педагогічної майстерності науково-педагогічного складу як провідного фактора ресурсного забезпечення дидактичних технологій.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гончаренко С.У. Освіта / Енциклопедія освіти / акад. пед. наук України; головний ред. В.Г. Кремень. - К.: Юрінком Інтер, 2008. - 1040 с.
2. Грищенко С.В. Теоретико-методичні основи самовдосконалення майбутніх фахівців соціальної сфери: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктор пед. наук: спец. 13.00.04 “Теорія і методика професійної освіти” / С.В. Грищенко. - Чернігів, 2012. - 40 с.
3. Кремень В.Г. Людиноцентризм як стратегія національно-освітнього простору // Нові технології навчання: В 2-х ч. - Київ-Вінниця, 2011. - Вип. 69. - Ч. I. - 292 с.
4. Кремень В.Г. Освіта і наука в Україні — інноваційні аспекти. Стратегія. Реалізація. Результати / В.Г. Кремень. - К.: Грамота, 2005. - 447 с.
5. Огневюк В.О., Сисоєва С.О. Науковий напрям інтегрованого дослідження сфери освіти — освітологія // Креативна педагогіка. - Вип. 5. - Вінниця, 2012. - 108 с.
6. Свиридов О.А. Теория и методология функционирования образовательных систем: Диссертация... д-ра экон. наук: 08.00.01. - Йошкар-Ола, 2006. - 363 с. - РГБ ОД, 71:07-8/398.
7. Фурман А. Освітологія як синтетична наукова дисципліна: проблеми завдань, об'єкта, предмета, методу // Вітакультурний млин. - Модуль 3, 2006. - С. 4-9.

8. Чернілевський Д.В. Методологія наукової діяльності: Навчальний посібник: Вид. 2-ге, допов. / Д. В. Чернілевський, О. Є. Антонова, Л. В. Барановська та ін. / За ред. професора Д. В. Чернілевського — Вінниця: Вид-во АМСКП, 2010. - 484 с.
9. Чернілевський Д. В. Педагогіка вищої школи: Підручник / Д. В. Чернілевський. - Вінниця, 2008. – 408 с.
10. Энциклопедия мудрости. - М.: Изд-во «РООССА», 2007. - 813 с.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Honcharenko S.U. Osvita / Entsyklopediia osvity / akad. ped. nauk Ukrainy; holovnyi red. V.H. Kremen. - K.: Yurinkom Inter, 2008. - 1040 s.
2. Hryshchenko S.V. Teoretyko-metodychni osnovy samovdoskonalennia maibutnix fakhivtsiv sotsialnoi sfery: avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia doktor ped. nauk: spets. 13.00.04 "Teoriia i metodyka profesiinoi osvity" / S.V. Hryshchenko. - Chernihiv, 2012. - 40 s.
3. Kremen V.H. Liudynotsentryzm yak stratehiia natsionalno-osvitnoho prostoru // Novi tekhnologii navchannia: V 2-kh ch. - Kyiv-Vinnytsia, 2011. - Vyp. 69. - Ch. I. - 292 s.
4. Kremen V.H. Osvita i nauka v Ukraini — innovatsiini aspekty. Stratehiia. Realizatsiia. Rezultaty / V. H. Kremen. - K.: Hramota, 2005. - 447 s.
5. Ohneviuk V.O., Sysioieva S.O. Naukovyi napriam intehrovanoho doslidzhennia sfery osvity — osvitolohiia // Kreatyvna pedahohika. - Vyp. 5. - Vinnytsia, 2012. - 108 s.
6. Svyrydov O.A. Teoriia y metodolohiia funktsyonyrovania obrazovatelnykh system: Dysertatsiia... d-ra ekon. nauk: 08.00.01. - Yoshkar-Ola, 2006. - 363 s. - RHB OD, 71:07-8/398.
7. Furman A. Osvitolohiia yak syntetychna naukova dystsyplina: problemy zavdan, obiekta, predmeta, metodu // Vitakulturnyi mlyn. - Modul 3, 2006. - S. 4-9.
8. Chernilevskiy D.V. Metodolohiia naukovoi diialnosti: Navchalnyi posibnyk: Vyd. 2-he, dopov. / D. V. Chernilevskiy, O.Ye. Antonova, L.V. Baranovska ta in. / Za red. profesora D.V. Chernilevskoho — Vinnytsia: Vyd-vo AMSKP, 2010. - 484 s.
9. Chernilevskiy D.V. Pedahohika vyshchoi shkoly: Pidruchnyk / D.V. Chernilevskiy. - Vinnytsia, 2008. – 408 s.
10. Entsiklopediia mudrosty. - M.: Yzd-vo «ROOSSA», 2007. - 813 s.

Чернілевський Д. В., Сиранчук Н. С. Проблемы и задачи педагогической науки Украины: аксиологическая подход

В статье обоснована проблему превращения человека в личность как основная задача информационно-технологической деятельности образовательной системы. Осуществлен аналитический обзор современных парадигм образовательной системы современности Украины. Проанализировано понятие «личность», «образование». Рассмотрено понятие «освительология» как направление интегрированного познания мира, способ креативного поиска в решении противоречий между формальной и неформальной образованием, направленный на разработку теории образовательной деятельности, витакультурной методологии, инновационной ортехнологии модульно-развивающего обучения и массового социально-психологического эксперимента. Определены основные этапы развития освительологии. Выяснено значение самосовершенствования в процессе преобразования человека в личность. Обосновано мнение о том, что самообразование, самовоспитание и самоактуализация являются основными сущностными составляющими профессионального самосовершенствования специалиста любой сферы.

Ключевые слова: личность, мудрость, человекоцентризм, освительология, самообразование, самовоспитание, самоактуализация.

Chernilevsky D., Siranchuk N. Problems And Tasks Of Pedagogical Science Of Ukraine: Axiological Approach

The article substantiates the problem of transformation of human personality as the primary goal of the information technology activities of the educational system. The author carries out an analytical review of the modern paradigms of the educational system of contemporary Ukraine. The concepts of "identity" and "education" are analyzed. The article considers the concept of "oswell" as the direction of integrated cognition of the world, a way of creative search in resolution of contradictions between formal and informal education aimed at the development of the theory of educational activities, Itacolomi methodology, innovative ortechology of module-developing education and mass socio-psychological experiment. The main stages of oswell development are defined. The author clarifies the value of self-improvement in the process of transformation of human personality. He substantiates the idea that self-education and self actualization are the major essential components of professional improvement of a specialist in any field.

Keywords: personality, wisdom, lyudynotsentryzm, for Education, self, self, self-actualization.